

УДК [373.3.016-029:7]:37.014.3(477)

DOI: 10.31499/2706-6258.2(6).2021.248160

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ МИСТЕЦТВА У ФОРМАТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Лисенко Тетяна, магістрантка, Київський університет імені Бориса Грінченка.

ORCID: 0000-0003-1458-6404

E-mail: tplysenko.pi20@kubg.edu.ua

Шпіца Роксолана, кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри початкової освіти, Київський університет імені Бориса Грінченка.

ORCID: 0000-0002-9354-0641

E-mail: r.shpitsa@kubg.edu.ua

У статті розкрито поняття «інтеграція» у контексті сучасної української школи; уточнено його новітні трактування у наукових джерелах; окреслено роль інтеграції у початковій мистецькій освіті та її вплив на комплексність уроків. Подано класифікацію жанрів та форм уроків мистецтва. Окреслено їхні переваги та можливості застосування у практичній діяльності; визначено їхню ресурсність. Розглянуто інтегровані уроки мистецтва вчителів-практиків. Відповідно до змістової складової курсу «Мистецтво» виокремлено назви авторських інтегрованих уроків та запропоновано види мистецтва, які пропонуємо використовувати для комплексного розкриття теми.

***Ключові слова:** сучасна українська школа; інтеграція; інтегрований урок; уроки мистецтва; жанри та форми уроків; молодші школярі; інтегрований курс «Мистецтво»; учитель початкових класів.*

PEDAGOGICAL POTENTIAL IN THE INTEGRATED ART LESSONS IN THE FORMAT OF A NEW UKRAINIAN SCHOOL

Lysenko Tetiana, Master of Borys Grinchenko Kyiv University.

ORCID: 0000-0003-1458-6404

E-mail: tplysenko.pi20@kubg.edu.ua

Shpitsa Roksolana, Candidate of Pedagogical Sciences (Ph.D.), Senior Lecturer at the Department of Elementary Education, Borys Grinchenko Kyiv University.

ORCID: 0000-0002-9354-0641

E-mail: r.shpitsa@kubg.edu.ua

The article considers the concept of “integration” in the context of modern domestic education. Its latest interpretations in scientific sources are specified. The role of integration in primary art education and its influence on the complexity of lessons is outlined. Considering the classifications of domestic scientists, we propose to use the following: panel art discussion lesson, blogging lesson, show lesson, case lesson, fusion lesson. Their advantages and possibilities of application in practical activity by future primary school teachers are singled out. The resourcefulness of integrated art lessons is determined, which we see in the introduction of novelty into the usual structure of school education;

systematization and complexity of the received artistic knowledge; creation of favourable conditions for the implementation of personality-oriented and developmental learning of junior students; promoting the development of the intellectual and creative potential of students, motivation to learn about the nature of artistic phenomena and the ability to distinguish between cause and effect relationships. Also, such lessons stimulate students' attention, relieve fatigue, psychological stress and help to interest students in art. Based on the generalization of scientific material, we offer the following names of the author's integrated art lessons for primary school students: "Carnival of Art", "How do the sounds of natural music sound?", "Christmas bells call for carols", "Spring smiles sound", "Art unites past and present", "Stakeholders of contemporary art". In accordance with these themes of integrated art lessons, the use of arts helps to reveal them comprehensively. Prospects for further research are seen in the development of scenarios for these lessons, which need to follow the variability of construction, integration of different arts, use modern pedagogical technologies, take into account the experience of students, their interests, try to use certain forms and genres of lessons to form key competencies on integrated art lessons in accordance with the requirements of NUS.

Keywords: *modern Ukrainian school; integration; integrated lesson; art lessons; genres and forms of lessons; junior schoolchildren; integrated course "Art"; primary school teacher.*

Динаміка сучасного суспільства XXI століття провокує до змін та відповідних реформ, що охоплюють усі галузі. Винятком не стала вітчизняна шкільна та мистецька освіта. Вона розвивалася в межах традиційного підходу, опори на принципи гуманізації та демократизації з урахуванням інтеграційних процесів. Однак за останні роки відбулися суттєві зміни. Реформи торкнулися Закону «Про освіту» [6, с. 1], реалізації Концепції «Нова українська школа» [10, с. 1], Державного стандарту початкової освіти [4, с. 2], а також самого освітнього процесу. Завдяки ним, педагогічна спільнота почала переорієнтовуватися, знаходити шляхи вдосконалення змісту початкової освіти (зокрема, мистецької) відповідно до тих реалій сучасного життя та викликів, які нині є на часі.

Центральним завданням освіти стає цілісне світорозуміння та інтегральне мислення молодих поколінь. Воно можливе тільки завдяки інтеграції, яка спрямована на збагачення змісту освіти та інтенсифікації процесу навчання. У цьому контексті важливу роль відіграють предмети художньо-естетичного циклу. Завдяки інтегративному підходу при їхньому викладанні відбувається цілісний художньо-естетичний розвиток школяра, формується поліхудожній та полікультурний образ світу через сприйняття мистецтва.

Враховуючи Концепцію «Нова українська школа», в освітній процес було впроваджено курс «Мистецтво» (музичне та образотворче мистецтво). Результатом таких змін стала диференціація змісту дисциплін. Також відбулася перебудова послідовності вивчення матеріалу. Не менш важливою стала поява нових методик, сучасних інтегрованих уроків з використанням новітніх технологій у початковій мистецькій освіті. Це якісно вплинуло на потенціал уроку мистецтва.

Однак, попри достатньо широкий пласт наукових розвідок, питання інтегрованого уроку мистецтва залишається суперечливим. Учителі, не маючи чіткої системи методичних рекомендацій, намагаються на емпіричному рівні розв'язувати цю проблему. Тож виникає необхідність означити педагогічний потенціал інтегрованого уроку мистецтва, який має багато важелів для педагогічної імпровізації в освітньому процесі.

Теоретичні основи інтеграції були започатковані видатними педагогами: Я. Коменським, В. Сухомлинським, Й. Песталоцці, Ш. Амонашвілі. Особливості

виявлення інтеграції у педагогіці вивчали: С. Гончаренко, І. Козловська, О. Савченко, Н. Сердюкова, В. Фоменко. Дослідження феномена освітньої інтеграції знаходимо у працях Н. Бібік, Я. Данилюк, І. Козловської. Питання, пов'язані з альтернативними формами проведення навчання, розглянуто у наукових розвідках дослідників М. Фіцули, Н. Волкової та ін. Дослідженню наукових та методичних аспектів інтеграції у мистецькій сфері присвятили свої праці та наукові дослідження М. Сова, О. Соколова, О. Щолокова та Р. Шпіца. У контексті викладання предметів художньо-естетичного циклу цю категорію досліджували І. Кашекова, Л. Савенкова, Г. Шевченко та Б. Юсов. Ключові аспекти інтегрованих уроків та їхню проблематику розглядали Г. Букреєва, С. Ковтунець, А. Андреєва та ін. Методику навчання інтегрованого курсу «Мистецтво» у початковій школі на основі компетентнісного підходу детально висвітлено Л. Масол. У контексті мистецької початкової освіти категорію «інтегрований урок мистецтва» розглядали О. Рахманова та Н. Максименко. Ідею інтегративного впливу видів мистецтва на молодших школярів у процесі навчання досліджували О. Рудницька, Г. Падалка, Н. Аніщенко.

Мета статті – уточнити зміст поняття «інтеграції», розкрити педагогічний потенціал інтегрованих уроків мистецтва, окреслити їхні типи, жанри, форми, відповідно до змістового аспекту курсу «Мистецтво» та на їхній основі запропонувати авторські уроки.

Уперше у науковий обіг поняття «інтеграція» було введено в Англії у кінці XIX століття вченим Г. Спенсером. У наукових джерелах поняття «інтеграція» має багато тлумачень. Як правило, цей термін використовують для позначення стану зв'язаності кількох окремих частин у ціле; також може означати процес, що веде до такого стану. Етимологія терміна пов'язана зі словами латинського походження, що у дослівному перекладі означають «відновлення», «поповнення», «цілий» [16, с. 79].

Поняття «інтеграція» у філософській площині розглядає науковець В. Салій. Спираючись на думку авторитетних науковців, він вважає діалектику його основою. Автор переконаний, що базові закони розвитку стають поштовхом до створення цілісного уявлення про світ. Тож на основі цієї тези дослідник зазначає, що філософія інтегративної освіти безпосередньо орієнтує на узагальнення різноманітних полівекторних знань, уявлень, цінностей. Вона, як зазначає автор, можлива лише у площині формування у свідомості суб'єкта навчання цілісної картини світу [15, с. 213].

У сфері педагогіки поняття інтеграції розглядав закордонний учений Дж. Гіббоне. Американський педагог висловлював думку, що інтеграція передбачає поєднання частин систем таким чином, щоб результат об'єднання їх у сумі перевершував їхнє значення до взаємодії. Не менш важливою у прогресивній педагогіці була теза Я. Коменського про важливість інтеграції знань. Він вважав, що для формування системи знань важливо послідовно встановлювати зв'язки між навчальними предметами. Не втратили актуальності думки К. Ушинського. Він справедливо вважав, що знання та ідеї, які повідомляються будь-якими науками, повинні органічно об'єднуватися у світлий і, по можливості, широкий погляд на світ та життя загалом [2, с. 42]. Процесуальний та результативний аспект інтеграції виокремлювала І. Козловська. Вона вважала, що інтеграція передусім представляє собою процес і результат створення нерозривно зв'язаного, єдиного [11, с. 72].

Розглядаючи поняття інтеграції у мистецькій педагогічно-методичній площині,

науковець О. Рахманова спирається на думку авторитетних дослідників та узагальнює їхні погляди наступним чином. Так, ця категорія окреслюється як: важлива риса сучасної науки, об'єднання елементів, що супроводжуються ускладненням зв'язків між ними, ущільнення знань. На основі виокремлених трактувань зазначеної категорії, авторка пропонує розглядати «інтеграцію» як поняття, що означає стан чи процес ідентифікації. Разом з тим, це поєднання окремих наук або їхніх диференційованих частин [14, с. 58]. Вона вважає, що інтеграція мистецтв на уроці сприяє синестезії – розвитку співвідчуття. Це, на думку дослідниці, створює передумови для комплексного та різнобічного розгляду мистецького поняття чи явища на інтегрованих уроках [14, с. 57]. Авторка вважає, що викликана інтеграцією синестезія найкраще виражена засобами літератури (поезії), живопису та візуалізованими образами музичного мистецтва. Тож учні молодшого шкільного віку знайомляться зі світом мови мистецтва, яке допомагає їм скласти пазли цілісної мистецької картини світу [14, с. 58].

Зі свого боку педагоги-практики, маючи суголосні думки щодо розуміння поняття «інтеграція», А. Андрєєва [1, с. 2], С. Ковтунець [9, с. 2] та М. Тука [17, с. 2] трактують поняття «інтеграція» як результат міжпредметних взаємопроникнень, немеханічне поєднання частин, цілісність об'єднаних частин через злиття в одному матеріалі, узагальнення знань з різних навчальних предметів.

У мистецько-педагогічній сфері дослідженню різних аспектів інтеграції та варіативності використання інтегрованих уроків в освітньому процесі присвятили свої праці й наукові розвідки Л. Масол, О. Зубарева, О. Савченко, Р. Шпіца, М. Іванчук та ін. Спираючись на думку авторитетних науковців, «інтеграцію» з мистецької точки зору прийнято розглядати як установку на вияв і розвиток творчих здібностей учнів, які здатні подолати фрагментарність художнього мислення, емоційну обмеженість уявлень, пасивність асоціацій та забезпечити цілісність знань.

Розглядаючи сутність інтеграції в мистецькій освіті, вітчизняний науковець Л. Масол виділяє п'ять основ інтеграції. До них авторка відносить: філософські, мистецько-культурологічні, психологічні, дидактичні та художньо-педагогічні. Вона акцентує свою увагу на механізмі конструювання цілісності та передбачає відродження природних зв'язків та перехід їх у нову якість завдяки цьому явищу. Дослідниця переконана, що інтеграцію слід розглядати як процес та результат [13, с. 57].

Про значення інтегрованих уроків мистецтва у контексті загальної інтеграції говорить вітчизняний науковець О. Зубарева. Дослідниця переконана, що у шкільному освітньому процесі інтеграція уроків важлива для творчого розвитку учнів. Вона вважає, що саме інтегровані уроки – одна з ефективних форм міжпредметних зв'язків. Відповідно виникає потреба синтезу знань з різних наук. У своїх наукових розвідках авторка наводить нові форми уроків, навчальні проекти, підходи та методи (до прикладу: інтелект-карта, «асоціативний куш», «кубування», ігрові технології, сторітеллінг, ситуація успіху, змагання та ін). Це поглиблює взаємозв'язок різних видів мистецтва. Саме на такій основі, переконана науковець, повинно зростати естетичне виховання і мистецька підготовка здобувачів освіти [5, с. 66–67].

Детально окреслює мету інтегрованих уроків у початковій школі вітчизняний науковець О. Савченко. Вона вбачає її реалізацію у: створенні передумов для всебічного розгляду певного об'єкта чи поняття; формуванні системного мислення, позитивного емоційного ставлення до пізнання мистецьких явищ, розвитку творчих

пізнавальних здібностей учнів, розширення мистецького світогляду, активізації пізнавальної діяльності, підвищенні інтересу до матеріалу, що вивчається, та якісної характеристики. У своїх працях авторка акцентує на відмінностях між інтегрованими уроками та використанням міжпредметних зв'язків на уроках мистецтва. Дослідниця вважає, що особливістю інтегрованого уроку є передусім поєднання блоків знань із різних предметів, що підпорядковані одній темі [8, с. 27–28].

Розглядаючи сучасні інтеграційні процеси в освіті, науковець Р. Шпіца у своїх дослідженнях трактує «інтегрований урок музики» як «важливу умову здобуття інформації з різних предметів, видів мистецтва та безпосередньо сприяє формуванню мистецьких знань» [18, с. 17–18]. Разом з тим, увага акцентується на педагогічному потенціалі інтегрованого уроку. Його реалізацію авторка розглядає через «сприяння пізнанню мистецьких явищ та розумінню зв'язків між ними; формування цілісного уявлення про об'єкт вивчення, що є складовою мистецької картини світу школяра; зменшення еkleктичності мистецької інформації; розвиток ініціативності, самостійності, комунікабельності, усвідомленого ставлення до себе і до дійсності» [18, с. 18].

Детальний аналіз та особливості таких уроків розкриває М. Іванчук. Автор зазначає, що інтегровані уроки відрізняються від традиційних тим, що вони об'єднують блоки знань з різних навчальних предметів та тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного й емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня. Тому зауважимо, що такі переконання суголосні з науковими пошуками О. Зубаревої. Так, М. Іванчук переконаний, що інтегрований урок мистецтва забезпечує формування в молодших школярів цілісної картини світу, здатності сприймати предмети та мистецькі явища різнобічно, системно та емоційно. Також використання його у практичній діяльності педагогами сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, які стають цілісними завдяки всебічному вивченню мистецьких явищ [7, с. 10].

Типи, жанри та форми уроків мистецтва детально описує Л. Масол. Так, авторка виокремлює три: урок введення в тему, урок розширення і поглиблення теми та урок узагальнення теми. Серед жанрів уроків вона пропонує використовувати: урок-концерт, урок-панорама, урок-вистава, урок-подорож, урок-діалог та інші [12, с. 57]. Їхні елементи дослідниця пропонує синтезувати у практичній діяльності на одному уроці, коли це дидактично виправдано.

Також вона стверджує, що інтегровані уроки мистецтва можуть використовуватися у практичній діяльності у різних формах. Найцікавішими з них, зазначає автор, є форма варіацій. Ця форма проведення полягає в поступовому висвітленні однієї й тієї самої теми в образах різних видів мистецтва по чергово. Зі свого боку поліфонічну форму уроку мистецтва вона трактує як таку, де тема розробляється на матеріалі двох або більше видів мистецтва. Важливим нюансом є те, що між видами мистецтва (відносно самостійними) відбувається діалог. Якщо на початку мистецька інформація та навчальний матеріал «експонується», потім – «розробляється», а в кінці уроку інтегрується, то такий урок Л. Масол відносить до сонатної форми. Важливо, щоб урок завершився інформаційною репризою [12, с. 57].

Розглянувши класифікації вітчизняних науковців, пропонуємо використовувати адаптовані та авторські: урок панельної мистецької дискусії, блогінг-урок, урок-шоу, кейс-урок, урок-«ф'южн». Такі сучасні жанри та форми, на нашу думку, підвищують інтерес сучасних учнів до знайомства з мистецтвом.

У наукових джерелах виокремлюють інтегровані уроки, розроблені вчителями-

практиками з мистецтва: «Мої улюблені тварини» (автор Л. Ятченко), «Коли пори року зустрічаються» (автор Н. Кузнецова), «Народні інструменти та іграшки» (автор М. Мартинюк), «Всі ми родом з дитинства» (автор Т. Ящишин), «Споруди й інтер'єри театрів» (В. Казмирук) та ін. Вони дають можливість учителям імпровізувати та проявляти свою креативність у педагогічній діяльності та відповідають програмним вимогам і змісту інтегрованого курсу «Мистецтво».

На основі узагальнення наукового матеріалу, пропонуємо наступні назви авторських інтегрованих уроків мистецтва для учнів початкових класів: «Карнавал мистецтва», «Як звучать звуки музики природи?», «Різдвяні дзвони закликають до коляди», «Весняні посмішки звучать», «Мистецтво єднає минуле й сучасність», «Стейкхолдери сучасного мистецтва». Також зазначаємо види мистецтва, які, на нашу думку, матимуть вплив на розроблення сценарію зазначених уроків.

Тема	Використання видів мистецтв
«Карнавал образів, що звучать»	Музика, література, театр
«Як звучать звуки музики природи?»	Хореографія (тілесна перкусія), музика, анімація
«Різдвяні дзвони закликають до коляди»	Література, декоративно-ужиткове мистецтво, музика
«Весняні посмішки звучать»	Театр, музика, фотографія, живопис, пантоміма
«Мистецтво єднає минуле й сучасність»	Музика, архітектура, кіномистецтво
«Стейкхолдери сучасного мистецтва»	Телебачення, музика
«Чарівна скринька мистецтв»	Музика, хореографія, образотворче мистецтво, література, театр, кіно

Вважаємо, що такі інтегровані уроки мистецтва внесуть у звичайну структуру шкільної освіти новизну; дозволять систематизувати знання; створять сприятливі умови для реалізації особистісно орієнтованого навчання молодших школярів. Вони сприятимуть розвитку інтелектуального і творчого потенціалу здобувачів освіти, мотивуватимуть їх пізнавати природу мистецьких явищ та бачити причинно-наслідкові зв'язки. А нестандартні форми роботи та використання різноманіття жанрів уроків мистецтва стимулюватимуть увагу школярів, зніматимуть утому, психологічне напруження та допоможуть зацікавити учнів мистецтвом.

Отже, детально розглянувши поняття «інтеграція» та його трактування у науковій та методичній літературі, ми мали змогу уточнити його розуміння відповідно до сучасних положень у галузі педагогіки. На основі аналізу наукових розвідок сучасних науковців, розкрито педагогічний потенціал інтегрованих уроків мистецтва. Окреслено їхні типи, жанри, форми відповідно до змістового аспекту курсу «Мистецтво» (за Л. Масол). Запропоновано використовувати адаптовані та авторські жанри та форми уроків. Серед них виокремлюємо: урок панельної мистецької дискусії, блогінг-урок, урок-шоу, кейс-урок, урок-«ф'южн». Розглянуто інтегровані уроки мистецтва вчителів-практиків та на їхній основі запропоновано авторські. Відповідно до запропонованих нами тем, зазначено види мистецтва, які допомагають інтегрувати навчальний матеріал.

Перспективи для подальшого дослідження вбачаємо у розробленні сценаріїв до зазначених уроків, у яких потрібно дотримуватися варіативності побудови, інтеграції різних видів мистецтва, використовувати сучасні педагогічні технології, враховувати досвід учнів, їхні інтереси, намагатися доцільно використовувати ті чи інші форми/жанри уроків для формування ключових компетентностей на інтегрованих уроках мистецтва відповідно до вимог НУШ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева А. О. Интегрированный урок как вид нестандартной формы навчання. URL: <https://divovo.in.ua/urok-yak-vid-nestandartnoyi-formi-navchannya.html> (дата звернення: 27.01.2017).
2. Бірюк І. А. Интегрированные уроки в начальной школе: метод. посіб. Володимирець, 2018. 65 с.
3. Гончарова Є., Беляева О. Застосування інноваційних засобів навчання в умовах сьогодення. *Молодь і ринок*. 2021. № 7–8. С. 99–102.
4. Державний стандарт початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 Ст. 1. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> (дата звернення: 21.02.2018).
5. Зубарева О. Г. Інтеграція дисциплін художньо-естетичного циклу в початковій школі як мотивація учнів до пізнання світу. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 25. Т. 1. 63–68 с.
6. Закон України про освіту: внесення змін до Закону України «Про повну загальну середню освіту» щодо розширення можливостей для трансформації освітньої мережі та захисту прав учасників освітнього процесу від 13 квітня 2021 р. № 27. С. 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1385-20#Text> (дата звернення: 13.04.2021).
7. Іванчук М. Интегрированный урок как специфичная форма організації навчання. *Початкова школа*. 2004. № 5. С. 10–13.
8. Інтеграція навчальних предметів в початковій школі як ефективна форма навчання молодших школярів: матеріали інтернет-семінару, уклад. Л. Н. Добровольська, В. О. Чорновіл (Черкаси, 15 лют. 2017 р.). Черкаси: Вид-во КНЗ «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2017. 183 с.
9. Ковтунець С. О. Интегрированный урок – шлях до цілісного сприйняття учнями навколишнього світу. URL: <https://www.slideshare.net/ssuserd266e3/ss-43540536> (дата звернення: 10.10.2017).
10. Концепція «Нова українська школа» затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р, Ст. 2. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення 14.12.2016).
11. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: дидактичні основи. Львів, 1999. 302 с.
12. Масол Л. М. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Мистецтво у 1–2 класах на засадах компетентнісного підходу»: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 2019. 208 с.
13. Масол Л. М., Гайдамака О. В., Белкіна Е. В. та ін. Методика навчання мистецтва у початковій школі. Харків: Ранок, 2006. 256 с.
14. Рахманова О. К. Художньо-творча синестезійність особистості в контексті інтеграції мистецтв. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки*. Ніжин, 2017. № 1. С. 56–59. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/267806483.pdf> (дата звернення: 20.11.2017).
15. Салій В. С. Впровадження інтегрованого підходу до усвідомлення підлітками художніх образів музики: монографія. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. С. 210–216.
16. Семенова А. В. Словник-довідник з професійної педагогіки. Одеса: Пальміра, 2006. С. 79. URL: <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/slovník.pdf> (дата звернення: 18.05.2006).
17. Тук М. В. Методика розробки інтегрованих уроків. URL: <https://www.slideshare.net/tukanet67/method-integr-lesson?related=2> (дата звернення: 12.10.2017).
18. Шпіца Р. І. Формування мистецьких знань учнів 7–8 класів на інтегрованих уроках музики: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. Київ, 2017. 20 с.

REFERENCES

1. Andreieva, A. O. Intehrovanyi urok yak vyd nestandardnoi formy navchannia. URL: <https://divovo.in.ua/urok-yak-vid-nestandartnoyi-formi-navchannya.html> [in Ukrainian].
2. Biryuk, I. A. (2018). Intehrovani uroky v pochatkovii shkoli. Volodymyrets [in Ukrainian].
3. Honcharova, Ye., Byelyayeva, O. (2021). Zastosuvannia innovatsiynykh zasobiv navchannia v umovakh sohodennia. *Molod i rynek – Youth and Market*, 7–8, 99–102 [in Ukrainian].
4. Derzhavnyy standart pochatkovoyi osvity, zatverdzenoho postanovoyu Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 21 liutoho 2018 r. № 87 St. 1. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/derzhavni-standarti> [in Ukrainian].

5. Zubarieva, O. H. (2020). Intehratsiia dystsyplin hudozhno-estetychnoho tsykladu v pochatkovii shkoli yak motyvatsiia uchniv do piznannia svitu. *Innovatsiina pedahohika – Innovative Pedagogy*, 25, Vol. 1, 63–68 [in Ukrainian].
6. Zakon Ukrayiny pro osvitu: vnesennya zmin do Zakonu Ukrayiny “Pro povnu zahalnu serednyu osvitu” shchodo rozshyrennya mozhyvostey dlya transformatsiyi osvitnoyi merezhi ta zakhystu prav uchashnykiv osvitnoho protsesu vid 13 kvitnya 2021 r. № 27, S. 227. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1385-20#Text> [in Ukrainian].
7. Ivanchuk, M. (2004). Intehrovanyi urok yak spetsyfichna forma orhanizatsii navchannia. *Pochatkova shkola – Primary School*, 5, 10–13 [in Ukrainian].
8. Intehratsiya navchalnykh predmetiv v pochatkoviy shkoli yak efektyvna forma navchannya molodshykh shkolnyariv: proceedings of the Internet Seminar, uklad. L. N. Dobrovolska, V. O. Chornovil (Cherkasy, 15 lyut. 2017). Cherkasy: Vydavnytstvo KNZ «Cherkaskyy oblasnyy instytut pislyadyplomnoyi osvity pedahohichnykh pratsivnykiv Cherkaskoyi oblasnoyi rady», 2017. S. 27–28 [in Ukrainian].
9. Kovtunets, S. O. Intehrovanyi urok – shliakh do tsilisnogo spryiniattia uchniamy navkolyshnoho svitu. URL: <https://www.slideshare.net/ssuserd266e3/ss-43540536> [in Ukrainian].
10. Kontseptsiiia “Nova ukrayinska shkola” zatverdzhena rozporiadzhenniam Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 14 hrudnya 2016 r. № 988-r, St. 2. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrayinska-shkola-compressed.pdf> [in Ukrainian].
11. Kozlovska, I. M. (1999). Teoretyko-metodolohichni aspekty intehratsii znan uchniv profesiino-tekhnichnoi shkoly: dydaktychni osnovy. Lviv [in Ukrainian].
12. Masol, L. M. (2019). Nova ukrayinska shkola: metodyka navchannya intehrovanoho kursu “Mystetstvo u 1–2 klasakh na zasadakh kompetentnisnogo pidkhodu”. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].
13. Masol, L. M., Haydamaka, O. V., Byelkina, E. V. Et al. (2006). Metodyka navchannya mystetstva u pochatkoviy shkoli. Kharkiv: Ranok [in Ukrainian].
14. Rakhmanova, O. K. Khudozhno-tvorcha synesteziynist osobystosti v konteksti intehratsiyi mystetstv: Naukovi zapysky [Nizhyn's'koho derzhavnoho universytetu im. Mykoly Hoholya]. Series: Psychological and pedagogical sciences. Nizhyn, 2017. S. 56–59. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/267806483.pdf> [in Ukrainian].
15. Saliy, V. S. (2011). Vprovadzhennia intehrovanoho pidkhodu do usvidomlennia pidlitkamy khudozhnykh obraziv muzyky. Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova [in Ukrainian].
16. Semenova, A. V. (2006). Slovyk-dovidnyk z profesiynoyi pedahohiky. Odesa: Palmira. URL: <https://www.pedagogicmaster.com.ua/public/semenova/slovyk.pdf> [in Ukrainian].
17. Tuk, M. V. Metodyka rozrobky intehrovanykh urokov. URL: <https://www.slideshare.net/tukanet67/metod-integr-lesson?related=2> [in Ukrainian].
18. Shpitsa, R. I. (2017.). Formuvannia mystetskykh znan uchniv 7–8 klasiv na intehrovanykh urokakh muzyky. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].